

NUTEISTŪJŲ SOCIALINĖS REABILITACIJOS IR INTEGRACIJOS PROGRAMOS VYKDOMOS PATAISOS INSPEKCIJOSE

Dr. Tomas Mackevičius

Mykolo Romerio universitetas,
Socialinės politikos fakultetas,
Mediacijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (+370 5) 271 4608

Elektroninis paštas tomas.mackevicius@gmail.com

Pateikta 2012 m. vasario 14 d.

Parengta 2012 m. balandžio 23 d.

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjamos nuteistųjų socialinės rehabilitacijos ir socialinės integracijos programos, vykdomos pataisos inspekcijų. Vertinamas socialinio darbo su nuteistaisiais, esančiais pataisos inspekcijų įskaitose, veiksmingumas, įgyvendinant socialinės rehabilitacijos ir socialinės integracijos programas, socialinės rehabilitacijos ir socialinės integracijos programų turinys. Straipsnyje atskleidžiama, kad socialinio darbo su nuteistaisiais neveiksmingumą lemia nepakankama socialinės rehabilitacijos ir integracijos programų, kurias vykdo pataisos inspekcijos, kokybė, kadangi šios programos yra šviečiamojo (pažintinio) pobūdžio, nuteistieji neskatinami keisti asocijų elgesį, siekti savo gyvenimo tikslų teisėtais būdais ir priemonėmis, taip pat tai, kad šios programos taikomos vienodai visiems nuteistiesiems, nors nuteistųjų socialiniai poreikiai paprastai skiriasi. Atskleidžiama atskirų užsienio valstybių pažangi patirtis socialinio darbo su nuteistaisiais srityje, užsienio valstybėse taikomos nuteistųjų socialinės rehabilitacijos programos ir jų efektyvumas pakartotinio nusikalstamumo prevencijos srityje, taip pat tarptautinių dokumentų, susijusių su alternatyvomis laisvės atėmimui, nuostatos dėl socialinio-reabilitacinio darbo su nuteistaisiais. Taip pat straipsnyje nacionaliniu ir tarptautiniu kontekstu nagrinėja-

mas bendruomenės vaidmuo nuteistųjų socialinėje rehabilitacijoje. Pateikiamos gairės dėl socialinės rehabilitacijos ir socialinės integracijos programų turinio ir įgyvendinimo tobulinimo bei bendruomenės įtraukimo į šį procesą svarbos.

Reikšminiai žodžiai: socialinės rehabilitacijos programos, nuteistieji, pataisais inspekcijos, probacija, socialinis darbas.

ĮVADAS

Nepriklausomybės metai mūsų valstybei atnešė daugybę permainų ir pasiekimų, bet kartu ir problemų, iš kurių viena opiausių – recidyvinis nusikalstamumas. Ilgalaičiai nusikalstamumo stebėjimų rezultatai rodo, kad Lietuvoje išlieka nuoseklus recidyvinis nusikalstamumas (Teisės institutas, 2011). Nusikaltusių asmenų pataisymas ir resocializacija Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje įvardijama kaip vienos svarbiausių prioritetinių krypčių (*Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas, 2003*). Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos (toliau – Kalėjimų departamentas) vienas strateginių tikslų – siekti veiksmingos nuteistųjų socialinės rehabilitacijos (Teisingumo ministro įsakymas, 2010). Įgyvendinant šį tikslą ypatingas dėmesys skiriamas pataisais inspekcijų (probacijos tarnybų) veiklai, naujų nuteistųjų priežiūros ir pataisais priemonių, taip pat socialinio-reabilitacinio darbo su nuteistaisiais taikymui. Socialinis-reabilitacinis darbas su asmenimis, esančiais Kalėjimų departamentui pavaldžių pataisais inspekcijų (toliau – pataisais inspekcijų) įskaitose, laipsniškai tampa prioritetinis. Atsižvelgiant į šių veiksmų visumą, tikslinga iširti socialinės rehabilitacijos ir socialinės integracijos programas, taikomas nuteistiesiems, bei įvertinti šių programų įgyvendinimo efektyvumą lemiančias priežastis bei pateikti pasiūlymus ir išvadas dėl jų tobulinimo. Straipsnio objektas – socialinės rehabilitacijos ir socialinės integracijos programos, taikomos asmenims, esantiems pataisais inspekcijų (probacijos tarnybų) įskaitose, ir jų efektyvumą lemiantys veiksniai. Šio straipsnio tikslas – atskleisti ir įvertinti socialinės rehabilitacijos ir socialinės integracijos programų, kurias vykdo Kalėjimų departamentui pavaldžios pataisais inspekcijos, racionalumą bei efektyvumą, atsižvelgiant į tarptautinių dokumentų nuostatas, taip pat pažangią atskirų užsienio valstybių patirtį nuteistųjų socialinės rehabilitacijos programų taikymo srityje bei pateikti išvadas ir pasiūlymus dėl nacionalinių socialinės rehabilitacijos ir socialinės integracijos programų tobulinimo. Straipsnyje taikyti loginis, lyginamasis ir sisteminės analizės mokslinio tyrimo metodai.

1. Nuteistųjų socialinės rehabilitacijos programos, vykdomos užsienio valstybių probacijos tarnybose

Pažangių užsienio valstybių nuteistųjų socialinės rehabilitacijos programų strategija orientuojasi į siekį pakeisti nuteistųjų elgseną. Siekdami, kad ugdomasis poveikis nuteistiesiems būtų efektyvus, dar 1950 m. Amerikos specialistai įdiegė šias socialinės

reabilitacijos nuteistiesiems metodikas: 1. „*Manipulative techniques*“ („manipuliacinė technika“), kurios tikslas – sukurti teigiamus pokyčius prižiūrimojo aplinkoje, būtent: pakeisti jo gyvenimo ir buities sąlygas, patobulinti jo darbo, profesijos, veiklos rūšies įgūdžius, pagerinti materialinę gerovę, taip pat sudaryti sąlygas, kad būtų nutraukti ryšiai su asocialia aplinka, suteikta pagalba sprendžiant šeimos konfliktus ar kuriant šeimą; 2. „*Executive technique*“ („vykdomoji technika“), kurios tikslas – įvairių visuomeninių organizacijų pasitelkimas. Kai kur JAV panašios organizacijos atlikdavo nuo 73 iki 98 proc. probacijos tarnybos darbuotojų darbo, teikdamos įvairaus pobūdžio pagalbą nuteistiesiems resocializacijos procese; 3. „*Guidance technique*“ („vadovavimo technika“). Jos tikslas – pozityvus poveikis prižiūrimajam ir jo elgsenos, mąstymo ir gyvenimo kontrolė, atliekama bendraujant, konsultuojant ir teikiant įvairaus pobūdžio patarimus, paremtus pedagogikos, psichologijos, savojo gyvenimiškojo patyrimo žiniomis bei įgūdžiais; 4. „*Counselling technique*“ („konsultavimo technika“). Ši metodika – tai prižiūrimojo konsultavimas psichoanalizės būdu. Probacijos tarnybos darbuotojas privalo gerai išmanyti psichiatrijos ir psichoterapijos pagrindus. Be individualios ugdomosios veiklos, probacijos tarnybos darbuotojai aktyviai taiko grupinio darbo ir poveikio nuteistiesiems metodus (Mackevičius, 2004).

Europoje, pavyzdžiui, Austrijoje, paleistųjų kalinių socialinė reabilitacija apima konsultavimą, paramą, apgyvendinimą, šeimų konsultavimą, kasdieninės konstruktyvios veiklos užtikrinimą, konsultacijas dėl įsidarbinimo galimybių ir profesinius mokymus. Švedijoje, Didžiojoje Britanijoje, Velse, be šių reabilitacijos formų, yra sukurtas platus paleistųjų kalinių reabilitacijos programų spektras, tokių kaip smurto ir pykčio kontrolės, buitinio smurto, rasistinių išpuolių, seksualinių nusikalstamų veikų, nusikalstamų veikų prieš moteris, nusikalstamų veikų, padarytų apsvaigus nuo alkoholio, narkotinių medžiagų ir pan. (Anton M. van Kalmthout & Jack T. M. Derks, 2008). Pažymėtina, kad tokios pataisos programos pastaraisiais dešimtmečiais vykdomos ir Vokietijoje (plačiau žr. Андреев Н. А., Морозов В. А., Ковалев О. Г., Дебольский М. Г., Морозов А. М., 2001).

Kanados pataisos tarnybos šiuo metu dirba su nuteistaisiais įgyvendina šias nuteistųjų socialinės reabilitacijos programas: 1. Pykčio ir emocijų valdymas; 2. Pasirinkimai; 3. Kognityvinių įgūdžių formavimas; 4. Integracija į visuomenę; 5. Gyvenimo įgūdžių programavimas; 6. Gyvenimas be prievartos; 7. Pykčio ir emocijų valdymas vyrams; 8. Pykčio ir emocijų valdymas moterims; 9. Pažeidimų rizikos mažinimas vyrams; 10. Pažeidimų rizikos mažinimas moterims; 11. Prievarta prieš partnerius; 12. Nuteistojo, piktnaudžiaujančio narkotinėmis medžiagomis, priešlaikinis paleidimas į laisvę; 13. Nuteistųjų turto prievartavimo prevencijos programa; 14. Tėvystės (vaikų auklėjimo) įgūdžiai; 15. Smurtinių nusikaltimų prevencijos programa (Correctional Service of Canada, 2010).

Pažymėtina, kad Kanadoje buvo atliktas tyrimas dėl Kognityvinių įgūdžių programos įtakos pakartotiniam nusikalstamumui, kurio metu nustatyta, kad 20 proc. sumažėjo nuteistųjų, pakartotinai patekusių į įkalinimo įstaigą už naujus nusikaltimus. Vienas iš ryškiausių atradimų atliekant šį tyrimą buvo tai, kad pakartotinių nuteistųjų, dalyvavusių programoje bendruomenės aplinkoje, nuteisimo už naujus nusikalti-

mus atvejų sumažėjo 66,3 proc. Rezultatai parodė, kad aktyvus programos vykdymas bendruomenės aplinkoje gali būti labai naudingas siekiant mažinti nusikalstamumą. Nuteistųjų tipas taip pat buvo vienas iš svarbių Kognityvinių įgūdžių programos efektyvumo veiksnių. Pavyzdžiui, nuteistieji už seksualinius nusikaltimus, kurie turėjo didžiausią naudą iš programos, sudarė 11,1 proc. visų tirtųjų. Tai buvo prielaida kurti efektyvias programas šio tipo nuteistiesiems. Šio tipo nuteistųjų, dalyvavusių programoje, pakartotinio teistumo atvejų sumažėjo 57,8 proc., o pakartotinio patekimo į įkalinimo įstaigą – 39,1 proc. (Mark et al., 2007; Curt et al., 2007).

Tokia užsienio valstybių partitris leidžia teigti, kad nuteistųjų socialinės reabilitacijos programų taikymas yra tiesiogiai susijęs su nuteistųjų poreikiais, o labiausiai su tais, į kuriuos atsižvelgus teigiamai kinta nuteistojo visuomeninis elgesys. Pažangiose užsienio valstybėse programomis siekiama pakeisti nuteistojo elgesį, įsitikinimus ir požiūrius taip, kad asmens pokyčiai nebūtų trumpalaikiai. Visos programos turi padėti nuteistajam.

Tarptautiniuose teisės aktuose, kurie susiję su pataisos inspekcijų (probacijos tarnybų) veikla, taip pat akcentuojama būtent tokios nuteistųjų socialinės reabilitacijos svarba. Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Organizacijos 1990 metais priimtoje Standartinėse minimaliose su laisvės atėmimu nesusijusio priemonio taisyklėse (Tokijo taisyklėse) nustatyta, kad pažeidėjams derėtų suteikti psichologinę, socialinę ir materialinę pagalbą, taip pat suteikti galimybę stiprinti ryšius su bendruomene bei palengvinti jų integraciją į visuomenę, taikyti įvairius metodus, tokius kaip individualus darbas, grupinė terapija, programos pagal gyvenamąją vietą bei specialus elgesys su įvairių kategorijų pažeidėjais (Tokijo taisyklės, 1990). Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo taisyklėse rekomenduojamas toks socialinis darbas su nuteistaisiais alternatyvomis laisvės atėmimui, kurio metu ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas socialinės reabilitacijos programų galimam poveikiui pažeidėjams dėl pagrindinių įgūdžių formavimo (pavyzdžiui, elementaraus raštingumo ir mokėjimo skaičiuoti, bendrų problemų sprendimo, reikalų dėl asmeninių ir šeiminių santykių, asocialaus elgesio), mokslo ar įsidarbinimo sąlygų, galimo polinkio į narkotikus, alkoholį, vaistus ir pan. (Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo taisyklės, 2000). Taip pat rekomenduojama pasinaudoti paskutinėmis tyrimų išvadomis ir šias programas grįsti kognityvinio bihevizizmo metodais, t. y. mokyti pažeidėjus galvoti apie dalyvavimą kriminaliniuose veiksmuose, didinant jų savęs supratimą ir savikontrolę, atpažįstant ir vengiant situacijų, kurios susiklosto prieš nusikaltimo veiksmą, ir iš anksto pasiruošiant asocialaus elgesio veiksmų galimybėms (Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo taisyklių 21–23 taisyklės).

Taigi užsienio valstybėse įgyvendinamomis nuteistųjų socialinės reabilitacijos programomis siekiama pakeisti nuteistojo elgesį taip, kad nuteistojo elgesio pokyčiai nebūtų trumpalaikiai, o svarbiausia – stabdytų recidyvinį nusikalstamumą. Tai taip pat akcentuoja ir tarptautinių teisės aktų nuostatos.

2. Socialinės reabilitacijos ir integracijos programų, vykdomų pataisos inspekcijoje, ypatumai

Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (toliau – BVK) (Bausmių vykdymo kodeksas, 2002) bei Pataisos inspekcijų darbo tvarka (Pataisos inspekcijų darbo tvarka, 2003) nustato, kad Kalėjimų departamentui pavaldžių pataisos inspekcijų pareigūnai turi padėti nuteistiesiems spręsti asmenines ir socialines problemas. Visa tai pataisos inspekcijų pareigūnai įgyvendina ne tik individualaus darbo su nuteistaisiais metu, bet ir vykdamt:

- 1) Lygtinai paleistų iš pataisos įstaigų bei lygtinai atleistų nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą asmenų socialinės integracijos programą (Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymas dėl programos, metodinių rekomendacijų ir dokumentų formų, susijusių su pataisos inspekcijų veikla, patvirtinimo, 2003);
- 2) Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas panaudojant smurtą, socialinės reabilitacijos programą (Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymas dėl socialinės reabilitacijos programų patvirtinimo, 2003);
- 3) Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams, socialinės reabilitacijos programą (Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymas dėl asmenų, padariusių nusikalstamas veikas nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams, socialinės reabilitacijos programos patvirtinimo, 2004).

Šių socialinės reabilitacijos programų, kurias vykdo pataisos inspekcijos, turinio analizė leidžia teigti, kad visos šios programos yra šviečiamojo (pažintinio) pobūdžio, todėl nuteistieji nepakankamai skatinami keisti delinkventinį ir (ar) asocialų elgesį bei gyventi pagal priimtinas bendruomenės normas. Pažymėtina, kad atskirų programų tematika dubliuojasi, pavyzdžiui, minėtos Lygtinai paleistų iš pataisos įstaigų bei lygtinai atleistų nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą asmenų socialinės integracijos programos turinys (tematika) faktiškai atkartoja Asmenų, kuriuos rengiamasi paleisti iš laisvės atėmimo vietų, teisinio ir socialinio švietimo programos turinį (tematiką) (Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymas dėl asmenų, kuriuos rengiamasi paleisti iš laisvės atėmimo vietų, teisinio ir socialinio švietimo programos patvirtinimo, 2003). Taigi nuteistieji visą informaciją jau būna išklaušę laisvės atėmimo vietose ir yra nemotyvuoti dalyvauti užsiėmimuose.

Toks Lietuvoje vykdomų socialinės integracijos ir reabilitacijos programų turinys neatitinka pažangios užsienio valstybių probacijos tarnybų veiklos ir tarptautinių dokumentų nuostatų. Manytina, kad programos turėtų būti specializuotos, nukreiptos į gyvenimiškų (kognityvinių) įgūdžių tobulinimą. Įgyvendinamomis programomis turi būti siekiama pakeisti nuteistojo elgesį taip, kad asmens elgesio pokyčiai nebūtų trumpalaikiai. Taip būtų pasiektas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 41 straipsnyje nustatytas tikslas – paveikti bausmę atlikusį asmenį, kad jis laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų (Baudžiamasis kodeksas, 2000).

Paminėtina, kad Kalėjimų departamentui pavaldžiose įstaigose 2010 m. pradėtos taikyti kognityvinės biheavioristinės korekcinės programos „Tik tu ir aš“ ir „Equip“ (Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymas, 2010), kurios turėtų padėti spręsti esamas problemas, tačiau jų efektyvumą nacionaliniame kontekste objektyviai, o juo labiau mokslškai vertinti nekorektiška, kadangi šios programos faktiškai taikomos tik vienerius metus.

Be to, siekdamas optimalaus bausmės tikslų realizavimo, pataisais inspekcijos turėtų palaikyti glaudų ryšį su bausmės skyrimu ir vykdymu susijusiomis institucijomis, kaip tai yra daugelyje pažangių užsienio valstybių. Šiuo metu tarp laisvės atėmimo vietų ir pataisais inspekcijų nėra jokio ryšio, išskyrus tai, kad pataisais inspekcijų pareigūnai turi dalyvauti teisinio ir socialinio švietimo programos užsiėmimuose, vykdomuose pataisais įstaigose (Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymai, 2003; 2004). Tačiau realiai pataisais inspekcijos pareigūnai su nuteistuoju susipažįsta tik teismui priėmus nutartį dėl lygtinio paleidimo ar lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą taikymo. Informacija dėl nuteistojo elgesio laisvės atėmimo įstaigoje yra formali, kadangi pataisais inspekcijų pareigūnams netenka bendrauti su nuteistuoju, kol jam pritaikomas lygtinis paleidimas ar lygtinis atleidimas. Pažangiose užsienio valstybėse jau nuo to momento, kai nuteistasis pradeda atlikti laisvės atėmimo bausmę (ar bausmės atlikimo metu), su juo dirba probacijos specialistai, sudarantys individualų pataisais planą ir, atsižvelgdami į aplinkybes, jį koreguojantys. Taip užsienio valstybėse siekiama išlaikyti tęstinumą, nuteistojo integracijos į visuomenę nenutrūkstamą procesą (Trotter, 2009). Vokietijoje akcentuojama, kad perėjimas iš įkalinimo įstaigos į laisvę turi būti konceptualus, dalykinis ir sudaryti organizacines sąlygas (Maelicke, 2008). Manytina, kad šią pažangią patirtį derėtų įgyvendinti ir Lietuvoje.

3. Visuomenės dalyvavimas nuteistųjų socialinėje rehabilitacijoje

Lietuvoje veikia keletas visuomeninių organizacijų, kurių pagrindinė veiklos sritis yra darbas su teistais asmenimis. Pagrindinės jų yra: Lietuvos kalinių globos draugija, Lygtinai išleistų asmenų priežiūros organizacija ir Caritas. Tačiau tai tik kelios organizacijos, kurios gana aktyviai veikia nuteistųjų socialinės integracijos srityje. Kitos visuomeninės organizacijos bei pati visuomenė vangiai dalyvauja šiame procese. Ši problema yra būdinga visai baudžiamajai justicijai, ir ypač bausmių vykdymo sistemai.

Visuomenės įtraukimą į nuteistųjų socialinę rehabilitaciją rekomenduoja tarptautiniai teisės aktai. Tokijo taisyklių, kurių vienas iš tikslų – skatinti aktyvesnį visuomenės dalyvavimą kuriant baudžiamąją teiseną, ypač nustatant elgesį su pažeidėjais, be to, skatinti pažeidėjų atsakomybės jausmą visuomenei, 17.1 taisyklėje nustatyta, kad turėtų būti skatinamas visuomenės dalyvavimas. Visuomenės dalyvavimą nuteistųjų pataisais procese skatina ir Europos Tarybos rekomendacijos. Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių 45-ojoje taisyklėje nustatyta, kad už bendruomeninių sankcijų ir priemonių vykdymą atsakingų institucijų darbas turi būti papildomas panaudojant visus atitinkamus visuomenės išteklius, ir taip šios institucijos turėtų būti įgalinamos tai-

kyi būdus, tinkamus pažeidėjų problemoms spręsti ir jų teisėms užtikrinti, bei į šių tikslų įgyvendinimą taip pat maksimaliai turėtų būti įtraukiamos organizacijos ir visuomenės nariai (Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklės, 1992).

BVK 8 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas bausmių vykdymo teisės principas, kad „nuteistųjų pataisos procese gali dalyvauti visuomeninės organizacijos, religinės bendruomenės ir bendrijos, jų nariai bei kiti fiziniai ir juridiniai asmenys“. Konstrukcija „gali dalyvauti“ išreiškia leidimą ir nepasižymi skatinančiu poveikiu, tuo tarpu Tokijo taisyklėse pabrėžiama visuomenės, visuomeninių organizacijų ir savanorių *skatinimo* svarba. Skatinama gali būti įvairiais būdais: pasitelkus žiniasklaidą organizuojamos šviečiamosios kampanijos bei formuojamos visuomenės nuostatos, skiriamas atitinkamų programų finansavimas iš valstybės biudžeto ir pan. Manytina, kad į visuomenės dalyvavimą nuteistųjų pataisos ir integracijos procese Lietuvos įstatymų leidėjas žiūri gana indiferentiškai.

Nevyriausybės organizacijos nurodytos ir Metodinėse rekomendacijose dėl individualaus darbo su nuteistuoju plano sudarymo. Čia nurodoma, kad, sudarant individualaus darbo su nuteistuoju planą, turi būti numatomas nuteistojo bendravimas su nevyriausybėmis organizacijomis (Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymas, 2003). Tačiau visuose nagrinėtuose teisės aktuose tik akcentuojamas nuteistojo ir nevyriausybinių organizacijų santykis, o konstruktyvių visuomenės nuostatų formavimas ir platesnis visuomenės (ar savanorių) įtraukimas neminimas, išskyrus tai, kad 2007 metais Kalėjimų departamentas patvirtino Savanoriško darbo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašą (Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymas dėl savanoriško darbo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2007). Tačiau šis teisės aktas praktiškai yra neveikiantis, kadangi Lietuvoje visuomenė nėra skatinama dalyvauti nuteistųjų pataisos ir integracijos procese. Viena svarbiausių tokią situaciją lemiančių priežasčių yra ta, kad Lietuvoje viešoji nuomonė apie teistus asmenis yra pernelyg neigiama ir dėl to sunku įtraukti visuomenines organizacijas ir savanorius į probacijos vykdymo procesą. Manytina, kad turi būti dedamos visos pastangos tokiai padėčiai pakeisti, vykdant aktyvaus gyventojų teisinio švietimo ir visuomenės sąmoningumo ugdymo programas.

Manytina, kad derėtų sukurti visuomenės, savanorių įtraukimo į asmenų, esančių pataisos inspekcijų įskaitose, resocializacijos proceso mechanizmą. Tai atitiktų Tokijo taisyklių VII skirsnio „Savanoriai ir kitos visuomeninės galimybės“ 17.1–19.3 taisyklių rekomendacijas, taip pat Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių VII skyriaus „Bendruomenės įtraukimas ir dalyvavimas“ 44–54 taisyklių rekomendacijas.

IŠVADOS

1. Pažangi užsienio valstybių partitės leidžia teigti, kad nuteistųjų socialinės reabilitacijos programų taikymas turi būti tiesiogiai susijęs su nuteistųjų poreikiais, o labiausiai su tais, į kuriuos atsižvelgus pozityviai kinta nuteistojo visuomeninis elgesys. Pažangiose užsienio valstybėse programomis siekiama

- pakeisti nuteistojo elgesį, įsitikinimus ir požiūrius taip, kad asmens pokyčiai nebūtų trumpalaikiai ir, svarbiausia, – stabdytų recidyvinių nusikalstamumą. Tai taip pat akcentuoja ir tarptautinių teisės aktų nuostatos.
2. Socialinės rehabilitacijos programų, kurias vykdo pataisos inspekcijos (probacijos tarnybos), turinys leidžia teigti, kad visos šios programos yra šviečiamojo (pažintinio) pobūdžio, todėl nuteistieji nepakankamai skatinami keisti delinkventinių ir (ar) asocialų elgesį bei gyventi pagal bendruomenėje priimtinas normas. Siūlytina tobulinti socialinės integracijos ir rehabilitacijos programų, kurias vykdo pataisos inspekcijos (probacijos tarnybos), kokybę, siekiant pakeisti nuteistojo elgesį taip, kad asmens elgesio pokyčiai nebūtų trumpalaikiai. Taip būtų pasiektas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 41 straipsnyje nustatytas tikslas – paveikti bausmę atlikusį asmenį, kad jis laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų
  3. Siūlytina skatinti bendruomenės, savanorių įtraukimą ir dalyvavimą nuteistųjų socialinės integracijos ir rehabilitacijos programose, nes tai – didelės galimybės ir vienas svarbiausių faktorių stiprinant pažeidėjų, atliekančių su laisvės atėmimu nesusijusias priemones, jų šeimų bei bendruomenės ryšius.

LITERATŪRA

Anton, M. van Kalmthout&IoanDurnescu. *Probation in Europe*, the Netherlands: aolf Legal Publishers (WLP), 2008.

Андреев, Н. А.; Морозов, В. А.; Ковалев, О. Г.; Дебольский, М. Г.; Морозов, А. М. *Ресоциализация осужденных в пенитенциарных учреждениях ФПГ (социально-психологический аспект): учебное пособие*. Москва: Права человека, 2001.

Chris Trotter. *Effective Supervision of Offenders*, Melbourne: LaTrobe University, 2009.

Correctional Service of Canada programs. Ottawa: Correctional Service of Canada, 2010.

Curt T. Griffiths PhD, Yvon Dandurand, Danielle Murdoch. *The Social Reintegration of Offenders and Crime Prevention*, Ottawa: National Crime Prevention Centre (NCPC), 2007.

Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Rec (2000) 22 „Dėl Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-26]. <[http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_cooperation/Prisons_and_alternatives/Legal_instruments/Rec.R\(2000\)22.asp](http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_cooperation/Prisons_and_alternatives/Legal_instruments/Rec.R(2000)22.asp)>.

www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_cooperation/Prisons_and_alternatives/Legal_instruments/Rec.R(2000)22.asp>.

Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (92) 16 „Dėl Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-26]. <<http://www.cm.coe.int/ta/rec/1992/92r16.htm>>.

Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 45/110 „Dėl standartinių minimalių, su laisvės atėmimu nesusijusių, priemonių taisyklių“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-27]. <<http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm>>.

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2003 m. gegužės 8 d. įsakymas Nr. 4/07-79 „Dėl programos, metodinių rekomendacijų ir dokumentų formų, susijusių su pataisos inspekcijų veikla, patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 48-2147.

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2004 m. balandžio 22 d. įsakymas Nr.

4/07-101 „Dėl pataisos inspekcijų pareigūnų dalyvavimo asmenų, kuriuos rengiamasi paleisti iš laisvės atėmimo vietų, teisinio ir socialinio švietimo programoje“. (*Valstybės žiniuose* neskelbtas).

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2003 m. rugsėjo 24 d. įsakymas Nr. 4/07-174 „Dėl asmenų, kuriuos rengiamasi paleisti iš laisvės atėmimo vietų, teisinio ir socialinio švietimo programos, patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 92-4182.

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2003 m. gruodžio 19 d. įsakymas Nr. 4/07-243 „Dėl socialinės reabilitacijos programų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 7-167.

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2004 m. gruodžio 27 d. įsakymas Nr. 4/07-305 „Dėl asmenų, padariusių nusikaltamas veikas nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams, socialinės reabilitacijos programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr.188-7051.

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2007 m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. V-368 „Dėl savanoriško darbo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. Nr. 139-5708.

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2010 m. sausio 15 d. įsakymas Nr. V-15 „Dėl kognityvinių biheivoristinių korekcinio programų „Tik tu ir aš“ ir „Equip“ taikymo Kalėjimų departamentui pavaldžiose įstaigose bei Kalėjimų departamento direktoriaus 2003 m. gruodžio 19 d. įsakymo Nr. 4/07-243 „Dėl socialinės reabilitacijos programų patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr.10-517.

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2010 m. gruodžio 13 d. įsakymas Nr. V-315 „Dėl nuteisųjų mąstymo ir elgesio korekcijos programų diegimo ir plėtos

Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr.149-7658.

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos „2010 metų veiklos ataskaita“ Nr. NV-74 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-27]. <http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1>.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89 -274.

Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 32-1318.

Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 73-3084.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. balandžio 17 d. įsakymas Nr. 107 „Dėl pataisos inspekcijų pareigūnų įgaliojimų, skiriant nuteistiesiems, atliekantiems viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmes, bei lygtinai paleistiesiems iš pataisos įstaigų paskatinimo priemonės ir nuobaudas, bei jų skyrimo tvarkos, lygtinai paleistų iš laisvės atėmimo vietų itin piktybiškų viešosios tvarkos ir nustatytų pareigų pažeidimų sąrašo ir pataisos inspekcijų darbo tvarkos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 40-1856.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2010 m. gegužės 6 d. įsakymas Nr. 1R-101 „Dėl Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2010–2012 metų strateginio veiklos plano patvirtinimo [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-27]. <http://www.kalejimudepartamentas.lt/Ix-SitesUpload/Upload_KDEP.LT/File/Strateginis%202010/1-1a%20forma.pdf>.

Mackevičius, T. Užsienio valstybių probacijos tarnybų veikla. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, 51(43): 142.

Maelicke, B. Integrierte Resozialisierung als strategische Innovationsaufgabe // Forum Strafvoollzug. Wiesbaden: Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, 2008.

Mark W. Lipsey, Nana A. Landenberger, Sandra J. Wilson. Effects of Cognitive-Behavioral Programs for Criminal Offenders. Nashville: Center for Evaluation Research and Methodology Vanderbilt Institute for Public Policy Studies, 2007.

Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Vilnius: Teisės institutas, 2011, p. 220–238.

THE SOCIAL REHABILITATION AND SOCIAL INTEGRATION PROGRAMS WITH OFFENDERS IN CORRECTIONAL INSPECTIONS

Dr. Tomas Mackevičius

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

This article explores the social rehabilitation and social integration programs with persons enlisted in correctional inspection lists. The article assesses the impact of social work by the correction of inspections for offenders, the effectiveness of the implementation of social rehabilitation and social integration programs, social rehabilitation and social integration program content. The article shows that the lack of social integration and rehabilitation program quality leads to inefficiency of social work with offenders, since these programs are educational in nature, offenders aren't motivated to change their anti-social behaviour, in order to achieve their life goals in lawful ways and means as well as the fact that these programs are the same for all offenders, although the social needs of offenders are usually different. The advanced foreign experience in social work with offenders is separately disclosed, as well as international instruments related to the provision of alternatives to detention in program work with offenders. The article discusses as well the correction inspections (probation services) carrying out the program work principles, their importance and the effectiveness of the implementation of alternatives to imprisonment. This article provides guidelines for rehabilitation and social integration of program content and development of implementation and importance of community involvement in this process.

Keywords: social rehabilitation and social integration programs, offenders, correctional inspection, probation, social work.